

УДК 37.015.311:7-027.21 (045)

Карам Ахмед, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк)

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ВЕКТОРИ

Ахмед К.

Художньо-естетичне виховання особистості: теоретичні вектори

У статті автор звертається до особливостей художньо-естетичного виховання, розглядає його цілі, завдання, методи, засоби, критерії та рівні естетичної вихованості. Автор стверджує, що декоративно-прикладне мистецтво є найбільш ефективним засобом естетичного виховання; в основі художньо-естетичного виховання покладені концепції, найвідомішими з яких є концепції художньо-естетичного виховання Б. Неменського та Д. Кабалевського. Естетичне виховання розглядається як дуже широке поняття, що включає виховання естетичного ставлення до праці, природи, побуту, соціального життя, мистецтва. Автор присвячує свою роботу вивченню аспектів естетичного виховання, які розуміються як процес розвитку естетичної культури людини. Звертається увага на зв'язок естетичного виховання з іншими сферами освіти (політичною, трудовою, моральною, фізичною, мистецькою). У статті представлені позиції А. Радухіна, А. Беляєва та інших, які трактують це явище як цілеспрямоване становлення в людині її естетичного ставлення до дійсності. Розкриваються методи та концепції художньо-естетичного виховання, що залежать від багатьох умов: від якості та обсягу художньої інформації, видів та форм організації діяльності та віку дитини. Показано вплив мистецтва на мораль, який нічим не може бути замінений, що впливає на дітей задовго до вступу до школи. У статті автор наголошує, що концепція Б. Неменського ґрунтується на пошуку внутрішніх зв'язків пластичного мистецтва з життям суспільства. Він пов'язує три форми пластичної художньої діяльності: побудову, образ, декорування – з розвитком трьох напрямів художнього мислення: конструктивного, візуального, декоративного. Автор статті стверджує, що художньо-естетичне виховання особистості завжди було і залишається важливим компонентом її життєвої та професійної самореалізації.

Наголошується, що перспективними залишаються питання формування художньо-естетичних компетенцій майбутнього фахівця в галузі мистецтвознавчих дисциплін.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, концепції художньо-естетичного виховання, методи, засоби, критерії, рівні.

Ахмед К.

Художественно-эстетическое воспитание: основные категории и концепции

В статье автор обращается к особенностям художественно-эстетического воспитания, рассматривает его цели, задачи, методы, средства, критерии и уровни эстетической воспитанности. Автор утверждает, что декоративно-прикладное искусство является наиболее эффективным средством эстетического воспитания; в основе художественно-эстетического воспитания положены концепции, самыми известными из которых являются концепции художественно-эстетического воспитания Б. Неменского и Д. Кабалевского. Эстетическое воспитание рассматривается как очень широкое понятие, включающее воспитание эстетического отношения к труду, природе, быту, социальной жизни, искусству. Автор посвящает свою работу изучению аспектов эстетического воспитания, которые понимают как процесс развития эстетической культуры человека. Обращается внимание на связь эстетического воспитания с другими сферами образования (политической, трудовой, нравственной, физической, художественной). В статье представлены позиции А. Радухина, А. Беляева и других, которые трактуют это явление как целенаправленное становление в человеке его эстетического отношения к действительности. Раскрываются методы и концепции художественно-эстетического воспитания, зависят от многих условий: от качества и объема художественной информации, видов и форм организации деятельности и возраста ребенка. Показано влияние искусства на мораль, ничем не может быть заменено, что влияет на детей задолго до поступления в школу. В статье автор отмечает, что концепция Б. Неменского основывается на поиске внутренних связей пластического искусства с жизнью общества. Он связывает три формы пластической художественной деятельности: построение, образ, декорирование с развитием трех направлений художественного мышления: конструктивного, визуального, декоративного. Автор статьи утверждает, что художественно-эстетическое воспитание личности всегда было и остается важным компонентом ее жизненной и профессиональной самореализации. Отмечается, что перспективными остаются вопросы формирования художественно-эстетических компетенций будущего специалиста в области искусствоведческих дисциплин.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, концепции художественно-эстетического воспитания, методы, средства, критерии, уровни.

Естетичне виховання – поняття дуже широке. До нього входять виховання естетичного ставлення до праці, природи, побуту, суспільному життя, мистецтва. Вивченню аспектів естетичного виховання присвятили свої роботи такі сучасні вчені як О. Беляєв, М. Каган, М. Овсянніков, О. Радугін тощо. Деякі дослідники розуміють естетичне виховання як процес розвитку

естетичної культури особистості [3]. Вони звертають свою увагу на зв'язок естетичного виховання з іншими напрямками виховання (політичним, трудовим, моральним, фізичним, художнім). Інша точка зору представлена позицією О. Радугіна, А. Беляєва та ін., які трактують цей феномен як цілеспрямоване формування в людини її естетичного ставлення до дійсності [1].

Мета статті – розкрити завдання, мету, засоби, методи і концепції художньо-естетичного виховання.

На думку О. Савашинської мета естетичного виховання – розкриття природних задатків людини і формування здібностей до творчого перетворення світу за законами краси, встановлення гармонії між усіма сторонами особистості: розумом, почуттями, волею. У процесі естетичного виховання виявляються такі завдання: систематично розвивати естетичне сприйняття, естетичні почуття і уявлення дітей, їх художньо-творчі здібності, формувати основи естетичного смаку. «Також найважливіше завдання естетичного виховання полягає в тому, щоб забезпечити учням розвиток образного мислення і активний прояв їх творчих здібностей в мистецтві (колективне та індивідуальне читання віршованих та прозових творів, участь в постановках невеликих вистав, написання творчих завдань та ін.)».

Б. Ліхачов в основі організації системи естетичного виховання виділяє ряд принципів:

- всебічність естетичного виховання і художньої освіти;
- комплексний підхід до всієї справи виховання;
- єдність художнього і загального психічного розвитку дітей;
- естетику всього дитячої життя;
- художньо-творчу діяльність і самодіяльність учнів;
- принцип врахування вікових психолого-педагогічних особливостей дітей [5].

Методи естетичного виховання різноманітні. Вони залежать від багатьох умов: якості та обсягу художньої інформації, видів і форм організації діяльності

та віку дитини. Педагогічна наука і практика визначають ряд найбільш ефективних методів:

- метод переконання, спрямований на розвиток естетичного сприйняття;
- метод привчання, вправи в практичних діях, призначені для вироблення навичок культури поведінки;
- метод проблемних ситуацій, що спонукають до творчих і практичних дій.

Е. Медведь в своїх роботах виділяв наступні засоби естетичного виховання:

- предметами природничо-математичного циклу;
- предметами гуманітарного циклу;
- декоративно-прикладне мистецтво.

З усіх засобів естетичного виховання декоративно-прикладне мистецтво є найбільш сильним і незамінним засобом естетичного виховання. Урок декоративно-прикладного мистецтва – це особливий урок. Він немислимий без створення особливої емоційної атмосфери захопленості, яка досягається за допомогою живого слова вчителя, його незліченних живих діалогів з учнями, музики, зорових образів, ігрових ситуацій [2].

Вимірювання естетичної вихованості може здійснюватися різними критеріями:

- психологічними (здатності дитини до адекватного відтворення в уяві художніх образів, їх відтворення, а також здатність милування, переживання і думки);
- педагогічними (він проявляється і в вільному виборі дітьми творів мистецтва для задоволення інтересів, і в оцінці різних явищ мистецтва і життя, і в результатах будь-якої діяльності, особливо художньо-естетичної творчості);
- соціальними (весь комплекс поведінки і відносин дитини).

Б. Лихачов у своїй праці «Естетика виховання» визначив рівні естетичної вихованості: високий, середній, низький.

Низький рівень естетичного розвитку передбачає: фрагментарні естетичні знання; випадковість спостережень; невміння виділити з маси подробиць виразну деталь; невміння сформулювати своє ставлення до дійсності; ставлення до творів мистецтва, до навколишньої дійсності, що характеризується досить загальними показниками – добре чи погано, подобається – не подобається, без будь-яких нюансів; наївно-реалістичне (пряме, дзеркальне) сприйняття мистецтва; відсутність або нерозвиненість творчої уяви; нерозвиненість естетичних почуттів і смаку; зв'язок з масовою культурою естетичних почуттів і смаку; захоплення сюжетом, фабулою, ритмом, зовнішніми атрибутами художнього твору.

Середній рівень передбачає: володіння певними поняттями про естетичну цінність; прагнення не стільки описувати події, скільки міркувати про них; аналізувати своє ставлення до дійсності; не завжди стійкі естетичні смаки; зв'язок естетичних інтересів та ідеалів, як з масовою культурою, так і з істинними її досягненнями; сприйняття мистецтва переважно як у цікаву гру думок, наочне оформлення тих чи інших соціальних проблем; зацікавлене ставлення вихованців до проблеми, відображеної в художньому творі.

Високий рівень передбачає: цілісність сприйняття мистецтва і навколишньої дійсності; вміння відчувати природу мистецтва (вміння впізнавати твори, почерк, особливості творчості художника); потреба в художній творчості, естетичному перетворенні дійсності; різнобічні естетичні інтереси і потреби; розвинений естетичний смак; яскраво виражену індивідуальність у визначенні інтересів та ідеалів.

Рівень естетичного виховання у різних людей залежно від умов життя і виховання неоднаковий. Основну мету естетичного виховання необхідно бачити в тому, щоб в людині органічно поєдналися наявність естетичного ідеалу і справжнього художнього смаку з розвинутою здатністю до відтворення, милування, переживання, судження і художньо-естетичної творчості.

Розглянемо сучасні концепції художньо-естетичного виховання, які є в основі програм художньо-естетичного виховання. Концепція Д. Кабалевського (1904–1987 рр.) створювалася в середині ХХ в. Д. Кабалевський стверджував, що вплив мистецтва на моральність не можна нічим замінити. Воно позначається на дітях ще задовго до їх вступу до школи. Перші ж зустрічі з мистецтвом – з першими казками, пісеньками та картинками, з першими ляльковими виставами і мультиплікаційними фільмами – ставлять перед дітьми найважливіші морально-естетичні проблеми, вчать їх розуміти, що таке добро і зло, любов до друзів і ненависть до ворогів, що таке благородство і що таке підлість. У центрі музики завжди стоїть конкретна людина з його думками, почуттями, вчинками.

Д. Кабалевський вважав, що справжнє, відчуте і продумане сприйняття музики – основа всіх форм залучення до музики, тому що при цьому активізуються внутрішній духовний світ учнів, їх почуття і думки.

Б. Неменский – відомий художник. Свою діяльність в сфері мистецтва він почав як військовий художник: відображав у своїх творах подвиг радянського народу на фронтах Великої Вітчизняної війни. Завдання мистецтва Б. Неменский бачить у розвитку здатності до розуміння, співпереживання, співчуття, у вихованні справжнього гуманізму.

Мистецтво в усі часи та епохи є джерелом духовної їжі. Тому система естетичного виховання може принести плоди тільки за умови усвідомлення зв'язків мистецтва з життям. Програма Б. Неменського побудована на поетапному оволодінні соціальним досвідом мистецтва. Найважливішою відмінністю нової програми є цілісна блочно-тематична побудова єдиних кіл пізнання в кожному році і чверті при різноманітності практичної діяльності. Весь курс навчання – єдина система тем, які послідовно розвиваються та взаємопов'язані, що розкривають основи зв'язків образотворчих, декоративних і конструктивних мистецтв з життям людини і суспільства [4].

Тріада основ художнього мислення виступає в якості трьох форм художньої діяльності, відомих дітям практично задовго до школи:

конструювання, зображення, декор. Кожна дитина в процесі своїх ігор обов'язково щось будує. Кожна дитина щось малює, щось зображує. І, нарешті, кожна дитина прикрашає і себе, свої іграшки, і свій куточок. Всі ці три елементи художньої діяльності допомагають в залученні до мистецтва саме як до форми життєдіяльності.

Естетичне виховання, за Б. Неменским, ґрунтується на мистецтві бачити (бачити мистецтво в нашому житті, бачити багатство і різноманітність краси); мистецтві розуміти (зображене, прикрашене і побудоване); мистецтві зображати явне.

Концепція Б. Неменського ґрунтується на пошуку внутрішніх зв'язків пластичних мистецтв з життям суспільства. Він пов'язує три форми пластичної художньої діяльності: будівництво, зображення, прикрашання – з розвитком трьох сфер художнього мислення: конструктивного, образотворчого, декоративного. Ці форми художнього мислення супроводжують духовне життя суспільства, допомагають йому формувати і затверджувати в повсякденному житті морально-естетичний ідеал [6].

У кожного народу, у кожної епохи існують свої художньо-естетичні символи. Так, білий колір у одних народів прийнятий для вбрання нареченої, у інших – для жалоби. Революційна епоха у всіх народів забарвлюється в червоний колір. Кожне покоління дітей має не тільки освоїти художньо-естетичні ідеали епохи, а й формувати своє сприйняття життя.

Б. Неменський вважає, що до внутрішнього світу дитини ближчою є єдність думки і почуття, ніж чиста думка. Тому поряд з передачею наукової інформації, на яку орієнтується сучасна дидактика, ми повинні передбачати і шлях освоєння змісту навчальних предметів через переживання. Ці можливості відкриває мистецтво. Він вважає, що будь-яка система пізнання повинна бути побудована на фундаменті емоційного вживання в мистецтво. Художник стверджує, що в школі в систему як навчальної, так і поза навчальної роботи органічно повинна увійти конструктивна, образотворча, декоративна діяльність [7].

Відтак, художньо-естетичне виховання особистості завжди було і залишається важливою складовою її життєвої та професійної самореалізації. Перспективними залишаються питання формування художньо-естетичних компетенцій майбутнього фахівця в галузі мистецтвознавчих дисциплін.

Література

1. **Бочкарева О. А.** Система работы по художественно-эстетическому воспитанию. Подготовительная группа / О. А. Бочкарева. М. : Корифей. 2007. 96 с.
2. **Гук О. Ф.** Зарубіжний досвід модернізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах / О. Ф. Гук // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2011. Вип. 13. С. 208 – 213.
3. **Гук О. Ф.** Формування естетичної культури студентів вищих навчальних закладів / О.Ф. Гук // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2011. Вип. 7. С.98–103.
4. **Комарова Т. С.** Школа эстетического воспитания / Т. С. Комарова. М. : Мозаика-Синтез, 2002. 352 с.
5. **Лихачев Б. Т.** Теория эстетического воспитания школьников / Б. Т. Лихачев. М. : Просвещение, 1985. 175 с.
6. **Общие** вопросы эстетического воспитания в школе / под ред. В.Н. Шацкой. М. : Изд-во АПН РСФСР, 1995. 183 с.
7. **О проблемах** эстетического воспитания / Б. М. Неменский. М. : Просвещение, 2005. 67 с.

Akhmed K.

Artistic and Aesthetic Education of a Person: Theoretical Vectors

The author of the article addresses the features of artistic and aesthetic education, examines its purposes, objectives, methods, means, criteria and levels of aesthetic education. The author argues that arts and crafts are the most effective means of aesthetic education; the basis of artistic and aesthetic education are the concepts, the most famous of which are the conceptions of artistic and aesthetic education by V. Nemenskyi and D. Kabalevskyi. Aesthetic education is considered as a very broad concept, including the education of aesthetic attitude to work, nature,

life, social life, arts. The author devotes his work to the study of aspects of aesthetic education, which are understood as the process of development of aesthetic culture of a person. Attention is paid to the connection of aesthetic education with other spheres of education (political, labor, moral, physical, artistic) to reality. The methods and concepts of artistic and aesthetic education which depend on many conditions are revealed: the quality and volume of artistic information, types and forms of organization of activity and age of a child. The effect of art on morality, which cannot be replaced, is shown, which affects children long before they enter school. The author emphasizes that B. Nemenskyi's concept is based on the search for the inner connection of plastic art with the life of society. It connects three forms of plastic artistic activity: construction, image, decoration with the development of three directions of artistic thinking: constructive, visual, decorative. The author of the article states that the artistic and aesthetic education of a person has always been and remains an important component of his life and professional self-realization.

It is emphasized that the issues of formation of artistic and aesthetic competences of the future specialist in the field of art disciplines remain promising.

Key words: artistic and aesthetic education, concepts of artistic and aesthetic education, methods, means, criteria, levels.

Відомості про автора

Карам Ахмед – аспірант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк). Коло наукових зацікавлень: етика, естетика, педагогіка вищої школи, соціальна педагогіка.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Тернопільська В. І.